

הגדה של פסח

מה ההכרזה "הָא לְחָמָא עֲנִיא"

את ההגדה בליל הסדר, אנו פותחים בהכרזה: "הָא לְחָמָא עֲנִיא דִּי אֶכְלוּ אַבְהֵתְנָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם!" - הלחם שמונח על השולחן בסעודה זו, זהו הלחם של העינוי שאבותינו אכלו במצרים. התיאור של "לְחָמָא עֲנִיא" אינו מתייחס רק ללחם שאכלו אבותינו במצרים, אלא גם לכל העינוי שהיה להם במצרים. כי כשם שאכילת הלחם עוני החייתה את גופם במצרים, כך גם העינוי שהם עברו במצרים החיה את נפשם. חז"ל דרשו את הפסוק "יִחַלֵּץ עֲנִי בְּעֵינָיו" - בשכר עֲנִי יחלצו מדינה של גיהנם" (יבמות קב:). בזכות הכפרה של הסבל והעוני שעוברים על האדם הוא משיג הצלחה גדולה. חביבים יסורים שמרצים כקרבנות (ספרי ואתחנן לב), סבל הוא יתרון גדול מאוד! מכיוון שאין שום דבר שמכפר מטהר ומרומם את האדם - כמו סבל.

אמנם יש דבר שהוא גדול יותר מסבל ויסורים, אבל הוא דבר מאוד קשה, ניצול הטובות שהקב"ה מיטיב עמנו להתגדל בטהרת המידות ולהתקרב יותר אל ה'. המסילת ישירים (פרק כו) אומר שזה שנהנה מהעוה"ז וכוונתו לקיום חייו נקרא טהור, אבל הנהנה מעוה"ז וכוונתו להתקרב אל ה', זה כבר שייך למדרגת הקדושה. מי שנושם עמוק ומסתכל על השמים הכחולים, וכל לבו שר בתוכו שירה של הודאה להקב"ה, שירתו מצטרפת לשירתו המרוממת של דוד המלך "שִׁירֵי דָּוִד עֲבָדְךָ". ודוד המלך התגדל מאוד מאוד משירים אלו, תחילת התגדולתו של דוד היתה כשבהיותו רועה צאן, כשהיה עם הכבשים שלו באחו המלא בדשא ירוק ליד המים השקטים, הוא הוציא את הנבל שלו ושר להקב"ה "בְּנֵאֹת דְּשָׂא יִרְבִּיצְנִי עַל מֵי מְנַחֹת יְנַהֲלֵנִי", משירה זו שעלתה מתווי נבלו התעלתה נשמתו של דוד עד לשמים, והוא נהיה 'דוד המלך'.

הסבל הוא מעלה גדולה! אבותינו, בזמן שנפשם שבעה ביסורי לחם עוני: "וַיִּמְכְּרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קִשָּׁה בְּחֶמֶר וּבְלִבְנִים וּבְכָל עַבְדָּה בְּשֵׂדָה אֶת כָּל עַבְדָּתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ" הפיקו מהיסורים הללו תועלת עצומה, מה"חֶמֶר וּלְבָנִים" הללו הם בנו קומה אחר קומה, את הבנין הרוחני האדיר של עם ישראל, משעה לשעה הם נהיו טובים יותר ויותר. כל הסגולות שהתגלו בעם ישראל בכל הדורות, השגנו על ידי העינוי שעברנו במצרים. עם ישראל חי תמיד את הלימוד של גלות מצרים. קחו דוגמא; בעת שעבד עברי סיים את שנות עבודתו והוא יוצא לחירות, התורה מצוה על האדון להעניק לעבדו מטוב ברכת ביתו, והיא אומרת לו "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם ... עַל כֵּן אֲנֹכִי מְצַוְךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם" (דברים טו טו). העבדות שחווינו במצרים לימדה את עמנו כיצד להבין את סבלם של אחרים. "הָא לְחָמָא עֲנִיא", העינוי הועיל לנו כמו שהלחם מועיל לאדם.

כשנאכל את ה"הָא לְחָמָא עֲנִיא" שלנו - את המצות, אם נחוש לרגע קושי באכילתם, לא נבזז את ההזדמנות הזו להשיג לפחות מידה קטנה של אכילת המצות שאבותינו

אכלו במצרים, אבותינו אכלו שם מצה שהיתה מרה; אכלו אותה כשדמעות בעיניהם, על שחטפו מהם ילדים להשליכם ליאור ולהניחם במקום אבני בנין, אבות יהודיות ואמהות יהודיות בכו, הם נשברו ואולי השתגעו מצרות. אבל הסך הכול, התוצאה הכוללת הייתה שהם הפכו לעם חדש. הם עברו בכור האש! אבל הם טוהרו בכבשן הזה. זו הסיבה שהקב"ה קרא לגלות מצרים "פֹּר הַבְּרָזָל" (דברים ד כ) - בתקופות קדומות התנורים הרגילים היו עשויים חימר, תנור כזה היה מספיק טוב כדי לאפות לחם. אבל כשרצו להמיס מתכות יקרות, בכדי להסיר מהם את הסיגים שמעורבים בתוכם, לא די היה בתנור חימר, לזה זקוקים לכור - תנור שעשוי מברזל, תנור ברזל יכול להגיע למעלות חום גבוהות במיוחד. מצרים היתה כור ברזל רוחני עבור עם ישראל. ואבותינו נמסו מסבל, והם הפכו לנוזלים, ובזה הקב"ה הסיר את כל הזיהומים שהיו מעורבים בנפשותיהם - הם נטהרו שם מכל מידה רעה ותאוה מגונה, נעשו שם כזהב טהור ומזוקק.

בזמן שנאכל את המצה את ה"לְחָם עֲנִיא" בהסיבה, נחשוב שבאמצעות אכילת מצה זו אני רוצה להשתייך לשלמות שאבותינו זכו מכל השיעבוד העוני והיסורים שהיה להם במצרים.

מה ההכרזה "כָּל דְּכַפֵּין יִיתִי וַיִּיכַל"

אחר שהסברנו מהו הלחם שמונח על שולחנו בסעודה זו; "לְחָמָא עֲנִיא" מופלא, אנו מוסיפים ומכריזים: "כָּל דְּכַפֵּין יִיתִי וַיִּיכַל!" - כל מי שרעב, בוא יבוא לאכול. מה המיוחד בהכרזה זו בסעודה זו, הלא יהודים תמיד אומרים כך - זרעו של אברהם תמיד נוהגים כך: "הֲלוֹא פָּרַס לְרַעֲב לְחֶמֶךָ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בַּיִת" (ישעיה נח ז).

שימו לב, אנו אומרים בסמיכות לזה דבר נוסף: "כָּל דְּצָרִיךְ יִיתִי וַיִּפְסַח" - כל מי שצריך, יבוא לאכול מהבשר של קרבן הפסח שיש לנו בסעודתנו. למי מתייחסת הכרזה זו? הלא הפסח נאכל רק למנוייו, מי שאיחר את המועד ולא נתמנה עליו לפני השחיטה, אינו יכול לאכול ממנו. אם כן, הכרזה זו היא 'הודעה למוזמנים בלבד', רק לאלו ששייכים לסעודה זו, מודיעים שיכנסו הביתה לאכול את הפסח! ודוקא כשנשמעת הכרזה כזו, נחוץ לשים לב לעני והמסכן שלא הספיק להמנות על קרבן פסח שלנו, ולומר לו אפילו שאינך יכול לאכול את הפסח איתנו, אבל אנו ניתן לך דברים אחרים, יש הרבה בשר והרבה דגים והרבה מצות - אז אנחנו מזמינים אותו לאכול בכל מקרה.

ההכרזה "הַשְּׂתָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוּרִין".

כעת בא הרגע לדבר על עצמנו, על אלו שזכו ומשתתפים בסעודה חשובה זו. אנו אומרים "הַשְּׂתָא עֲבָדִי, לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּנֵי חוּרִין". הדבר הראשון שאנחנו מדברים עליו הוא ה"הַשְּׂתָא", אנו אומרים מה מצב חיינו כעת: "עֲבָדִי" - עכשיו אנחנו עבדים. זה אומר; שאנו מכירים בכך, שכעת בהיותנו עדיין בגלות, מכיוון שיש חוקי הארץ שמחייבים אותנו, ויש גם מנהגי הגויים שמשפיעים עלינו, איננו יכולים לממש את רצוננו לחיות את חיינו לגמרי על פי האידאילים שלנו - דרך

התשובה: וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם

אז שמענו את השאלות מהבנים, עכשיו האב אומר: "בני היקרים, שאלתם אותי ארבע קושיות טובות, הקשיבו לתשובה, זהו התירוץ: "עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם", הכל התחיל מזה שהיינו עבדים לפרעה! פרעה היה אדם שמלך במצרים, אבל 'פרעה' הוא גם שם דבר. הרמב"ם () אומר שפרעה הוא היצר הרע. פרעה ששיעבד את ישראל למצרים הוא גם הסמל לנטיית הרע, כי כשיהודי משועבד לאיזה ענין מעניני העולם הזה, בזה שיש לו בחייו שיעבוד מלבד השיעבוד לעבודת ה', הוא כבר משועבד להיצר הרע.

כששמע פרעה שבני ישראל מדברים על "נִלְכָּה נִזְבַּחָה לְאֱלֹהֵינוּ", חשב פרעה בלבו: "איך אני יכול להתמודד עם זה שעם ישראל עדיין חושבים על עבודת ה'? איך אוכל לבטל את זה? ולכן זו היתה תגובתו לבקשתם: "תִּכְבַּד הָעֶבֶדָה עַל הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ בָהּ" - אני לא אתן להם אפילו קש, אמנם יהיה לי מזה הפסד בתפוקה של עבודת הלבנים, אבל הכל כדאי, כך הם יהיו טרודים עוד יותר! כך גם את השעות הבודדות שהם עוד יכלו לנוח מייצור הלבנים ולחשוב קצת על החיים, הם יצטרכו לבזבז על חיפוש אחר קש. עצה רעה זו היא גם עצת היצר הרע! המסילת ישירים (פרק כא) אומר "כי בהיות השכל טרוד ונחפז בדאגותיו ובעסקיו, אי אפשר לו לפנות אל ההתבוננות הזו ... ואפילו אם השיגו כבר, הנה הטרדות מכריחות את השכל ומערבבות אותו". כשאדם כל כך משועבד מבוקר ועד ערב, שהוא כל כך עסוק עד שהוא לא יכול לממש את מטרת חייו, זו הטרגדיה של הטרגדיות.

"וַיִּוְצְאוּנוּ ה' מִמִּצְרַיִם"

"וַיִּוְצְאוּנוּ ה' מִמִּצְרַיִם" - ה' הוציא אותנו מהעבדות למצרים ונהיינו בני חורין, לכן חג הפסח נקרא "זְמַן חֲרוּתֵנוּ". ברם, המכוון כאן אינו לרעיון החירות הלאומית וגם לא לעצמאות המדינית, אלא לחירות מעבודתנו ליצר הרע, לחירות מדרך החיים של אומות העולם, נחיה כפי שחיו האבות הקדושים, ונהיה עבדי ה' בשלמות כרצוננו. בפרשת 'עבד עברי' כתוב: "כִּי עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרֹת עֶבֶד" (ויקרא כה מב), כלומר, יציאת מצרים היתה רק חילופין מעבודות לעבודות - מעבודות לפרעה אל עבודת ה', "כשפדה הקב"ה את זרע אברהם, לא פדאן לשם בני חורין אלא לשם עבדים, כשיגזור ולא יהו מקבלין עליהן אומר להם עבדי אתם" (ילקו"ש במדבר טו) הקב"ה אומר לנו, כל המאמצים שהקדשתם בהיותכם עבדים לפרעה, צריכים לעבור לשרת אותי, ולכן אינם יכולים להמכר "מִמִּכְרֹת עֶבֶד" ולהשתעבד לאדון. חג הפסח נקרא "זְמַן חֲרוּתֵנוּ", כי "אֵין לָךְ בֶּן חֲרוּין אֶלָּא מִי שְׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תוֹרָה" (אבות ו ב), יצאנו ממצרים כדי להפוך לאומה שעוסקת בתורה - לומדת גמרא.

"וְלָמַעַן תִּסְפָּר"

וה' הוציאנו ממצרים "בְּיַד חֲזָקָה וּבְזַרְעַ נְטוּיָה וּבְמַרְא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתֵּימִים", "בְּיַד רַמָּה": "בגבורה גבוהה ומפורסמת" (יד ח וברש"י). ה' יכל להוציא אותנו משם בדבר קטן, גם חלום אחד לפרעה, היה בו די כדי לשכנעו להוציאם. אבל

התורה. אבל "לְשָׁנָה הִבָּאָה בְּנֵי חוֹרֵין", בטוחים אנו בישועת ה', ברור לנו שייגיע זמן שבו נהיה בני חורין לחיות בצורה מושלמת, כפי דרך התורה.

לפחות שלוש פעמים ביום אנו מבקשים על הגאולה. אלו שחושבים שזהו זה - כבר עכשיו אנו חיים את חיינו בשלמות - טועים את הטעות הגדולה ביותר בחייהם, מכיוון שאין להם אפילו את השאיפה לחיות את חייהם כפי תפקידם האמיתי. וכשיגיע היום הגדול בו נעמוד למשפט בפני בית הדין של מעלה; "בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו ... צפית לישועה?" (שבת לא.). זו שאלה יסודית שתישאל לכולם, ולכאורה מה המקום לשאלה זו, ודאי שציפינו הלא התפללנו תמיד את כל התפילות כסדרן? אלא השאלה היא: האם אתה עצמך צפית לישועה, האם הרגשת שהחיים שלך הם לא כמו שאתה רוצה שהם יהיו, צפית לישועה מתוך שעכשיו אינך יכול לעבוד את ה' יתברך בשלמות כראוי?

אנו אומרים כל יום; "כִּי לִישׁוּעָתְךָ קוִינִי כָּל הַיּוֹם". המשמעות של "כָּל הַיּוֹם" אינה "כָּל יוֹם", אלא "כָּל הַיּוֹם". וזה אומר שבכל רגע של היום, אתה תמיד מודע לעובדה שהיכן שאתה נמצא כעת, זה איננו מקומך האמיתי. כשם שאבותינו התהלכו ברחובות העיר הגדולה בבל, אבל הם לא היו בבליים, כשיהודי התהלך ברחובות רומא, הוא לא היה רומאי, הוא היה יהודי שמתהלך ברחובות העיר הזאת רק מפני שהוא נמצא בגלות. כך יהודי שחי באמריקה אסור לו לשכוח לעולם; אני לא שייך לכאן! אנחנו מחכים ליום הגדול הזה שנגיע לארץ ישראל האמיתית, ארץ הקודש נחלת ה', ואז נמלא את המשימה שלנו לחיות כפי דרך ה' דרך התורה.

שאלת: "מָה נִשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה"

הקב"ה הודיע לנו מדוע הוא אהב את אבינו אברהם: "כִּי יִדְעַתִּי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בֵּיתוֹ אֶחָדָיו וְשָׁמְרוּ דָרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח ט). הרמב"ם אומר במו"נ ()), האבות הקדישו את חייהם "לגדל אומה שתשרת את ה'". הם לימדו את בניהם לימודים כאלו, שמהם יימשכו גם זרעם אחריהם להיות דור אחר דור עם שלם של משרתי ה'. העברת המסורת מדור לדור, היא אחד מהתפקידים הכי חשובים, חז"ל אומרים על כל המלמד את בנו או את בן בנו תורה: "מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני" (קידושין ל.).

לכן בליל הסדר, בעת שאנו חוגגים את גאולת ישראל, ה"כִּי יִשְׁאֲלֶךָ בֶּןְךָ" תופס חלק כל כך עיקרי - בנך אינו רק אדם יחיד, הוא החוליה הבאה אחריך בשרשרת הדורות. זה דרכו של עם ישראל: "דוֹר לְדוֹר יִשְׁבַח מַעֲשֵׂיךָ וּגְבוּרָתֶיךָ וַיְגִידוּ" (תהילים קמה ד). כאשר הדור הצעיר משכיל לפנות אל הדור הישן, ומבקש לקבל מהם את דרך התורה, זו ההשכלה האמיתית והחוכמה הגדולה. המלבי"ם () מפרש על שאלת החכם: "מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֲתָכֶם", שזה טעות לחשוב כי ה"חכם" הוא מי שצבר הרבה מידע, החכם הוא מי שרוצה ללמוד ולדעת, ולכן בליל הסדר אפילו ילד קטן ששואל את אביו; "מָה נִשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה" - נקרא "חכם".

ואמנם הקביעות היא פעם ביום ופעם בלילה, אבל לא רק אז, דוד המלך אומר: "טוב להדות לה", ולומר לשמן עליון. להגיד בבקר חסדך, וְאַמוֹנַתְךָ בְּלִילוֹת. וכי רק בבוקר ובלילה טוב להודות לה - מה עם משך הזמן שבין הבוקר והלילה? הביאור הוא כך, מהבוקר ועד לילה, זה מה שתעשה כל היום להודות לה. זוהי 'עבודת החיים' של כל יהודי; להודות לה! באומה היהודית דיברו ללא הרף על יציאת מצרים. ירמיהו הנביא אומר (טז יד) שבאחרית הימים בזמן הגאולה "לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים", ונוכל ללמוד מזה שבתקופתו של ירמיהו כשאנשים הוצרכו להשבע נהגו להשבע ב"ה' שהוציא אותנו ממצרים", כי הענין של יציאת מצרים היה דבר ששגור על לשונם כל היום, תמיד הודו לה' על יציאת מצרים. לכן, שמרו בדעתכם את הענין של יציאת מצרים, וזכרו שיצאנו ממצרים למטרה כפי שה' אמר לנו: "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים" - הוצאתי אתכם כדי שתוכלו לשרת את ה'. וזו האחריות הגדולה של יציאת מצרים - כל מי חיך.

"ברוך המקום, ברוך הוא"

ההמשך הוא, שכתוצאה מלימוד הנושא של יציאת מצרים, אנו הולכים כל חיינו לומר את המילים האלה "ברוך המקום, ברוך הוא" על שהוציאנו ממצרים. וזה אומר שבכל עשייה שאנחנו עושים, אנו מודים להקדוש ברוך הוא על יציאת מצרים. בין שאתה אומר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו, או אשר קדשנו במצוותיו וציונו להניח תפילין, כל מה שאתה עושה בעולם הזה כדי לשרת את הקב"ה, זו הכרת הטוב על שהוא הוציא אותך ממצרים. אפילו במסית לעבוד ע"ז, פירשה התורה שהוא חייב מיתה: "כי בקש להדיחך מעל ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים" (דברים יג יא). חלק מחטאו הנורא הוא, העובדה שבהסתתו יש גם כפיית טובה בזה שה' הוציא אותנו ממצרים.

וכשכבר אנו עסוקים בהודאה, מפרשת לנו ההגדה, שהדבר הראשון והגדול שעלינו להודות לה' הוא "ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ברוך הוא" - התורה היא הגדולה מכל המתנות שהקב"ה נתן לנו. ואז, אחרי הודאה זו ההגדה מתחילה לפרש את השאלות והתשובות לבנים. "ואת עמלנו - אלו הבנים" - כל עמלנו, כל עבודתנו כאומה, ועבודתנו כיחידים, היא לגדל את בנינו לתורה. ולכן הלימוד לבנים מה היא ההודאה שאנו מודים בלילה זה לה' על שהוציאנו מצרים, הוא הדבר החשוב שמתפרש מיד עם תחילת ההגדה.

"רשע מה הוא אומר?"

אל תטעו, הרשע הזה הוא ילד חרדי שלומד תורה, הוא יושב בסדר של אביו, הוא אוכל מצה ומרור ועושה כל מה שנדרש ממנו. ולא עוד אלא שזה גם מה שבעתיד הוא הולך לעשות עם ילדיו! הרשע הזה ח"ו לא ויתר על התורה. אז מה היא רשעתו של הרשע? הרשעות כאן זה משהו מאוד נסתר, ורק האב הוא מספיק חכם כדי לחוש בה.

הקב"ה הקשה את ליבו של פרעה שאפילו העובדה שכבר "אבדה מצרים" (י ז) לא תשפיע עליו להסכים להוציאם. הקב"ה הסיר מפרעה את רצונו החופשי, זה מקרה יוצא דופן!

הסיבה לכך היתה "למען שתי אתי אלה בקרבך. ולמען תספר באזני בן ובן בןך את אשר התעללתי במצרים ואת אתי אשר שמתי בם - וידעתם כי אני ה'". (שמות י א ב). הקב"ה עשה את האותות האלו במצרים, כדי שנספר ונעביר אותם לבנינו ולצאצאינו, ומזה יהיה "וידעתם כי אני ה'", גם דורותינו הבאים אחרינו יידעו את ה'. ובעת שה' התגלה לנו במתן תורה, הוא אמר "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" - כאומר לנו; הלא אתם כבר יודעים ש"אנכי ה' אלקיך", כי הרי כבר התגלית לכם בעת "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". ללימוד וסיפור של הניסים שהיו ביציאת מצרים יש איפוא עבורנו חשיבות עליונה, וחובה עלינו לדבר עליהם. הדרך בה יצאנו ממצרים הוא הלימוד שאנו למדים מחג הפסח, וזה מה שאנחנו צריכים לספר לבנינו בליל הסדר.

"מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים"

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין בבני ברק. והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. הסיפור הזה לא היה לימוד של דברים חדשים, האנשים האלה היו גדולי עולם, הם כבר למדו את סיפור יציאת מצרים בדקדוק גדול ובעיון עצום בשנים קודמות. אבל בלילה הזה הם שבו ושיננו את נפלאות ה' אפילו בדברים הידועים להם, בלילה הזה במיוחד, הסיפור של ניסי מצרים בפירוט של אחד לאחד, הוא עבודת ה' מופלאה. בחז"ל (זוה"ק שמות מא:) איתא "לספר בשבח יציאת מצרים, היא חובה על בן אדם לדבר בשבח זה לעולמים, באותה שעה כנגס הקדוש ברוך הוא לכל הפמליא שלו, ואמר להם: לכו ותשמעו את ספור השבח שלי שמדברים הבנים שלי ושמחים בגאולתי. אז כלם מתכנסים, ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים ספור השבח ששמחים בחנות גאולת אדונם. אז באים ומוזים לקדוש ברוך הוא על כל אותם נסים וגבורות, ומוזים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם". בלילה זה, הדיבורים שלנו בסיפור יציאת מצרים עולים לשמים ועושים נחת רוח להקב"ה. ולכן כל מי שמתאמץ יותר: "הרי זה משבח!"

ועכשיו עם הקדמה זו אנו מקשיבים לדברי רבי אלעזר בן עזריה על החשיבות של זכירת יציאת מצרים. "אמר אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. רבי אלעזר היה בערך בן י"ח שנים, אבל עמל התורה שלו היה בהקף של מי שחי כבר שבעים שנה, ולכן הוא התמנה לריש מתיבתא במקום רבן גמליאל. וזה מה שאמר רבי אלעזר: מכל התורה שלמדתי בחיי, התברר לי שודאי הוא שיש חובה על כל אחד להודות לה' על יציאת מצרים לפחות פעם ביום ופעם בלילה, אבל לא זכיתי למצוא רמז מפורש לזה בתורה, ובן זומא הוא שמצא את הרמז לזה.

זאת אפשר להיות חלק מהחברה המצרית: "לפי שהיו פושעים בישראל שהיה להן פטרונין מן המצריים והיה להן שם עושר וכבוד - ולא היו רוצים לצאת". (שמו"ר יד). והסוף היה, שרשעים אלו מתו בשלשת ימי אפלה. רק אלו שהבינו את ה'מסר', לא חיפשו עצות אלא הקשו ערפם במסירות נפש מול המצרים, הם שמרו על זהותם כיהודים, ולא שינו את לבושם ולא את לשונם, למרות הסבל הגדול שהיה כרוך בכך, הם שנגאלו ויצאו ממצרים. ולכן התשובה לרשע היא: "ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל - כפר בעקר. ואף אתה הקהה את שניו ואמר לו... אילו היָה שם, לא היָה נגאל". רק מי שלא חיפש את קרבת המצרים, וקיבל בשמחה את היסורים שהוא סובל על היותו יהודי, הם אלה שיצאו ממצרים.

"בְּשֵׁעָה שְׁיִישׁ מִצָּה וּמְרוֹר מְנַחִים לְפָנֶיךָ"

"יכול מראש חֲדָשׁ, תִּלְמָד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מְבַעֵד יום, תִּלְמָד לומר בְּעָבוֹר זֶה - בְּעָבוֹר זֶה לא אֲמַרְתִּי אֲלֵא בְּשֵׁעָה שְׁיִישׁ מִצָּה וּמְרוֹר מְנַחִים לְפָנֶיךָ". היה מקום לומר שברצוננו להתייחס ליציאת מצרים, נתייחס להתחלה - ראש חדש ניסן, הרי מחודש ניסן התחילו עשרת המכות שהכה ה' את מצרים, או שלפחות נתייחס ליום הקרבת קרבן הפסח, שהוא הקרבן שאנו מקריבים לה' בהודאה על הגאולה. אבל התורה לימדה אותנו שרק ה'שֵׁעָה שְׁיִישׁ מִצָּה וּמְרוֹר מְנַחִים לְפָנֶיךָ" היא הזמן המתאים להודות על הגאולה. וזה מלמד אותנו מה העיקר בגאולה, לא הפסקת השיעבוד, ולא שיחרור האומה משליטת פרעה ועבדיו, עיקר הגאולה הוא מה שמעתה אנו עם ה' העסוקים כל הזמן בקיום מצוות ה', ולכן דוקא כשהמצה והמרור מונחים לפנינו לקיים בהם מצוותם, נראית לנו עיקר הגאולה, ואז זה הזמן המתאים להודות לה' עליה.

פסח, מצה, מרור

"רִבֵּן גְּמִלְיָאֵל הִיָּה אוֹמֵר: כָּל שְׂלָא אָמַר שְׂלִשָּׁה דְּבָרִים אֵלוּ בְּפִסְחָא, לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, וְאֵלוּ הֵן: פֶּסַח, מִצָּה וּמְרוֹר."

שלושת הסמלים הבולטים ביותר בליל הפסח הם פסח, מצה, ומרור. מכיוון שאלו הם שלושת הסמלים המרכזיים של החג, כדאי לדון בכל אחד מהם בנפרד.

פסח

"חג הפסח - חג המצות"

בלילה זה, ליל ט"ו בניסן, מתחברים יחד שתי ענינים, האחד "חג הפסח" והשני "חג המצות". "חג הפסח" הוא יום י"ד בניסן - יום שחיטת והקרבת קרבן פסח, ולענין הקרבן, ליל ט"ו נמשך אחר היום שעבר - כלומר יום י"ד בניסן, לכן, יום י"ד והלילה שאחריו ליל ט"ו, הוא הזמן של "חג הפסח".

על שאלת הרשע "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם? - אומר הירושלמי (פסחים פרק י ד) ששאלתו היא "מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה". כשנשים לב נראה, יש כל כך הרבה דברים במצוות הפסח שהוא יכול היה להזכיר: העדות, החוקים, המשפטים - שהם פרטי ההלכות שאנו שומרים לקיים, אבל הוא בחר דוקא בעבודה. עבודת ה', לשרת את ה', זה דבר נפלא, אבל העבודה מתייחדת בזה שנכלל בה הרבה עשייה של מעשים, ולכן הוא בחר לשאול על העבודה "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם". בשאלתו דוקא על העבודה, נשמע 'צליל' של תמיהה "מה אתם עובדים קשה כל כך", וזה גילוי על מה שבלבו, הוא מרגיש בלבו שהעבודה היא טירחה שנוהגים לעשות אותה כל שנה מחדש כי ככה זה הולך, אין ברירה "זה מה שצריך לעשות", לשרת את ה' הוא טורח עבורו, זו הסיבה שהוא שאל דוקא שאלה זו. וזה רשעו, אין לו את האושר ואת השמחה בזמן שהוא עושה מצוות - הלב שלו לא נמצא עם זה.

במצרים היו כאלה רשעים, גם הם עשו וקיימו את כל מה שצריך כמו כולם, אלא שעשייתם היתה רק מצוות אנשים מלומדה משהו 'בלי לב', הם עשו מה שצריך לעשות כי זה מה ש'כולם' נוהגים לעשות. ולכן בעת נסיון, כשהם ראו את כל הקושי שהיהודים עוברים במצרים אך ורק משום שהם נראים כיהודים, הם חשבו שלהשאר כעת יהודי עם כל ה'סממנים' זה בעצם לעבור סבל גדול על משהו שפשוט לא כדאי לסבול עבורו. היה קשה להם לקבל שכדאי להתעקש על הלבוש והשפה והשמות היהודיים, כשכל זה כרוך בכל כך הרבה שיעבוד ועינוי. בליבם הם נכנעו למצב, שכעת זה לא כל כך מציאותי להיות יהודי 'רשמי' כמקודם, וחיפשו עצות לצאת הסבל הזה. ואמנם הם שינו קצת פה ושם, ובסופו של דבר הם הצליחו להקל מעליהם את הסבל והעינוי הנורא שסבלו היהודים במצרים. אבל כשבסוף הגיעה שעת הגאולה, אמנם הם השתתפו יחד עם כולם בשמחה כשמשה רבינו בישר את בשורת הגאולה של עם ישראל, אבל מאחר שלא השתתפו בעינוי והעבודות של אחיהם, הם גם לא קיבלו את המעלה והרוממות של אחיהם, וכשכל אחיהם שעד עתה היו עבדי פרעה, יצאו בשמחה ובששון מעבדות לפרעה אל עבדות ה', הם בלבם פנימה לא ששו ושמחו לקבל על עצמם עתה את עול עבודת ה'.

"אֵילוּ הִיָּה שֵׁם, לֹא הִיָּה נִגְאָל".

והיו כאלה שנפלו עוד יותר, על הכתוב "וְחִמְשִׁים עָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאָרֶץ מִצְרָיִם" דרשו חז"ל שרובם של ישראל לא יצאו ממצרים - הם היו רשעים והם מתו בשלשת ימי אפלה. הסיבה לכך היתה, כי כשמת יוסף שהיה המשנה למלך ודאג לאחיו היהודים, היו הרבה מהמון העם שהרגישו שהקרקע נשמטת מתחת רגליהם, והם חיפשו עצות איך להסתדר במצב החדש, כאמצעי להשתלבות בחברה הגבוהה של מצרים, הם הפרו ברית מילה שציינה את עם ישראל. כדי שההבדלה בין ישראל למצרים תמשיך להשמר "הפך הקדוש ברוך הוא האהבה שהיו המצריים אוהבין אותן לשנאה" (שמו"ר א), וכשהתחילו הרדיפות ע"י העם המצרי, היו כאלו שלא קיבלו את ה'מסר', וחיפשו וגם מצאו, דרכים איך בכל

שמביאין עולה שנשחטת בצפון העזרה, ותבוא ותזכה למשיח, אומה שמביאה עולות ושלמים ששחיטתם בצפון ובדרום. כל בני נח נקראים "אנשי הצפון" ואילו עם ישראל נקראו אנשי "צפון ודרום". זה דבר שקשה להבין, מה הצפון והדרום קשור להבדל בינינו לבין העמים?

"עולה" משמעו "עולה", הקרבה שהיא "העֲלָאָה": שריפה מוחלטת של קרבן על מזבח, וזהו ענינו של קרבן, הקרבת הבהמה כליל לה', המקריב שחט את הבהמה, הניח אותה על המזבח, שם היא נשרפה באש, וכשהאש העלתה את הבשר באש, היא סימלה כביטוי של אמונה, של דבקות נאמנה, בהקב"ה. המקריב הביא לקב"ה משהו כדי להראות לו את אהבתו ותודתו אליו. הקרבן היה חילופי בעליו, הוא רוצה לשרוף את עצמו כמנחה לפניו, במקום זאת, כתחליף הוא שורף בתודה קרבן להקב"ה.

ובשעה שהוא מעלה בדבקות את הכל לה' יתברך - האם ייתכן שהמקריב יאכל חלק מהקורבן? איש מעולם לא חשב לאכול את המנחה שהקריב לה'. זו הייתה צורת הקרבן לה', שהשתמשו בה מימות עולם, בכל ההיסטוריה, הייתה רק הקרבה של עולה שכולה נשרפת לה' כקרבן. מעולם לא הייתה קרבן שמישהו אכל ממנו אי פעם. אדם הראשון הקריב קרבן עולה, נח הקריב קרבן עולה. מעולם לא היה שום בקרבן שום דבר מלבד זה שהקרבן כולו נשרף.

האם אדם יכול לאכול מבשר הקרבן?!

הפעם הראשונה בהיסטוריה שאנו מגלים אכילת קרבן על ידי המקריב, הייתה בהקרבת קרבן פסח במצרים. זו הייתה מהפכה; הפעם הראשונה שמישהו הורשה לקחת חלק בבשר קרבן שהוקרב לה' היתה בקרבן פסח. ורק מכאן ואילך, רואים אצל עם ישראל הקרבת קרבנות כזו, בנוסף להקרבת עולות, יש להם גם קרבנות שיש בהם אכילה לאדם המקריב. וזה היה מהפכני. עם שיכול לאכול את הקרבנות?!

לאכול מהקורבן לה'? מה זה אומר?!

המשמעות היא, שהעם הזה אינו נמנה כחלק מכלל אומות העולם. פירושו שביציאת מצרים עם ישראל לא רק יצא ממצרים אלא הם גם הוצאו והובדלו ונפרדו מכל האנושות. מעתה כשאתה מדבר על "המין האנושי" אתה לא כולל את עם ישראל. במצות קרבן פסח התורה מלמדת אותנו: היהודי אינו חבר במין האנושי! מכיוון ששום אדם לא יעז לאכול מקרבנות ה'.

"בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל"

וזה היה החידוש הגדול שמשם רבינו השמיע לפרעה, דברים שמעולם לא נשמעו קודם: "כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ד, כב) - משה רבינו אמר לפרעה, כל מה שאתה מחשיב את האומה המצרית כאומה נבחרת, אומה שמפני חשיבותה זכותה לשלוט על העולם ועל עם ישראל, הכל זה טעות: ה' בורא העולם והאדם אומר לך פרעה: דע לך! הבן האהוב עלי הוא עם ישראל! ישראל הם עם קדוש לה'! זה מה שאומר שנתברר מעתה והלאה מעלתו של היהודי, גופו של כל אחד מישראל כה קדוש, עד שאכילתו מהווה דבר מקביל לשריפת הקרבן לה' על המזבח. כמו

"חג המצות" מתחיל מליל ט"ו ואילך, ולמשך שבעת ימים הוא הזמן של "חג המצות". נמצא שבביל ט"ו, מתחברים יחד מצוות "חג הפסח" עם מצוות "חג המצות" - מצות אכילת בשר קרבן הפסח עם מצות אכילת מצה ומרור. נבאר מה ענינו של "חג הפסח".

פסח: "עַל שׁוֹם שְׁפֶסֶח הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם"

הפירוש של המילה "פסח" היא לדלג על משהו, וזה מתייחס למה שבמכת בכורות, כשבכל בתי מצרים עבר מלאך המשחית, והרג והשחית לגמרי כל דבר שהיה בו אפילו איזה צד רחוק של בכורה בלא יוצא מהכלל, אפילו דמויותיהם וגופותיהם של הבכורים שכבר מתו הושחתו, דילג המלאך הזה על הבתים שהיו בהם בכורים מבני ישראל. גם בשאר ט' המכות שה' הכה את המצרים, הובדלו בני ישראל ולא לקו עם המצרים, ואם כן, עלינו להבין מה היה כל כך חשוב באירוע הזה שהמשחית דילג על בתי בני ישראל, עד שהוא ראוי להקבע כיום טוב נפרד, ב"ד בניסן?

בפשוטו - בהבנה הפשוטה ביותר, בליל מכת בכורות ה', נתן "רשות למשחית" להרוג את בכורי מצרים, והגמ' אומרת שמשום "רשות" זו נצטוו בני ישראל "וְאֲתֶם לֹא תִצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֶּקֶר", כי הכלל הוא שכיון שניתן "רשות למשחית" אינו מבחין בין צדיקים לרשעים (ב"ק ס.). זהו כחו של "מלאך המשחית" - להשחית ולמחוק לחלוטין. אם אנו רוצים לקבל דוגמה לכך, אנו יכולים לראות מהרבה מאוד האומות שידוע לנו שהיו ענקיות במספרן ובכוחן, היתה להם תרבות פורחת שהרשימה את כל העולם, וכיום לא נשאר מהם ומתרבותם המפוארת אלא שרידי ערים חרבות בלבד - מדבר או ג'ונגל.

לכן העובדה שבאותו לילה פסח מלאך המשחית על בתי בני ישראל היא חשובה כל כך. הצלה זו יש לה משמעות שונה מכל הצלה שהיתה לעם ישראל עד עתה משאר ט' המכות, כי הצלה מ"משחית" יכולה להיות רק כשיש הבדלה יסודית מאוד בין המציאות של שתי העמים - העם המצרי ועם ישראל. הבדלה שהראתה בעליל את נצחיותו של עם ישראל. הקב"ה אמר לעם ישראל הבטחה ביד הנביא מלאכי, "כִּי אֲנִי ה' לֹא שְׁנִיתִי וְאֲתֶם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְּלִיתֶם" (גו). וזו גם ההבטחה שנתגלתה באותו הלילה של פסח. לכן דילוג זה ראוי לקבוע עליו חג בפני עצמו "חג הפסח". וכשאנו אוכלים את המצה זכר לקרבן פסח - אנו צריכים לחשוב על כך.

עם ישראל אנשי "צפון דרום"

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח כֹּל בֶּן נָכָר לֹא יֹאכַל בו" (שמות יב מג). ציווי זה על אכילת קרבן פסח יש לו משמעות אדירה, משמעות שקשה לנו מאוד לתפוס אותה גם לאחר ששמענו אותה מוסברת, ולוקח שנים רבות עד שנפנים אותה פנימה.

הגמ' במסכת זבחים (קטז). מביאה שמאן דס"ל שבני נח לא הקריבו שלמים, דרש את זה מהכתוב "עוֹרֵי צֶפּוֹן וּבּוֹאֵי תִימָן": "תתנער אומה שמעשיה בצפון, ותבוא אומה שמעשיה בצפון ובדרום. כלומר, יתנערו מהעולם בני נח

החביבות המעולה "חֲבִיבֵינוּ יִשְׂרָאֵל שְׁנַתְּנוּ לָהֶם כְּלֵי חֲמֻדָּה". וזהו שאמר משה רבינו לפרעה, מעל ומעבר לכל החשיבות האנושית שידועה לך, עומדת ונמצאת החשיבות העליונה של עם ישראל: "כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְּכָרֵי יִשְׂרָאֵל", ה'בכורה האנושית' שייכת אך ורק לעם ישראל. ולכן, אף אנו למרות שאין לנו כעת את האפשרות לקיים את מצות הקרבת קרבן פסח ואכילתו, כשנאכל את חתיכת המצות של האפיקומן לזכר קרבן פסח, נזכור את כל זה.

מצה

"וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת"

הפירוש הפשוט ידוע לכולם, המצות צריכות שמירה מחימוץ, בואו נבין עכשיו מה שמירה זו באה ללמדנו.

בחז"ל (זו"ח יתרו) איתא שרבי יוסי זעירא שאל לרשב"י, מהו זה שהקב"ה משבח "אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", הלא הוא הבטיח לאברהם אבינו ע"ה להוציאם משם, והשיב לו רשב"י כי הקב"ה הבטיח להוציאם מארץ מצרים ולא ממקום אחר, אבל ישראל נכנסו ונדבקו במ"ט שערי טומאה, ועשה הקב"ה עמם טובה והוציאם משערים אלו והכניסם בנ' שערי טהרה וקדושה. דבר ראשון עלינו לדעת, אפילו שהם ירדו לדרגה כל כך נמוכה במצרים, עדיין הם אהבו את ה', כי הם היו זרעו של אברהם אבינו: "זָרַע אֲבְרָהָם אֶהְיֶה" (ישעיה מא ח) - אברהם נקרא "ידיד ה'" ובניו אחריו אהבו את ה' - אין עוררין על כך. היינו אומה יפה. תבחינו בחלק קטן משמותיהם: אליצור בן שדיאור; אליצור "ה' צורי" בן שדיאור "ש'ד'י אורי". שלומיאל בן צורישידי - אהה, איזה שם מפואר! שלומיאל "ה' הוא שלומי" צורישידי "ש'ד'י הוא צורי". עמינדב - עמי מתנדב ללכת בעקבות הקב"ה לשרת אותו. וכן שאר השמות, שמות האלה הם רק דוגמה, הם הוזכרו בתורה מכיוון שהם היו מנהיגי שבטיהם, אך הם לא נבחרו כמנהיגים בגלל שמם. האומה היהודית הייתה מאוהבת בקדוש ברוך הוא. את זה אתה צריך לדעת. ונשאלת השאלה אם כן מה פשר הדברים, איך אנשים נעלים כאלו, היו בדרגה רוחנית כל כך נמוכה; מ"ט שערי טומאה? ואם זו היתה ירידתם, מדוע הקב"ה גאלם משם, מדוע הם זכו להבחר להיות עם ה'? עלינו לשאול שאלה נוספת: אם אבותינו היו בדרגה המ"ט של טומאה, אז באיזה שער היו המצרים עצמם?

התשובה היא, שבנ"י דוקא משום מעלתם שהם ה'עם הנבחר', היתה עליהם כזו הבחנה שחטאיהם הורידים למ"ט שערי טומאה. כשאנחנו מודדים את דרגות החום והקור של כדור הארץ, אנו משתמשים במדחום שמוודד עד מאה מעלות חום, עלינו להבין שזה בעצם כלום לעומת דרגות החום והקור האפשריים, ובכל זאת אנו מודדים בכזה מדחום את מעלות החום והקור, מכיוון שהשינויים והתנודות שמעלות חום וקור שכדור יכול לסבול הם בטווח קטן מאוד - לא נוכל להתקיים אם זה יהיה קצת יותר קר או קצת יותר חם. לכן המדחום שלנו הוא רק מדחום "קטן", הוא מודד רק כמאה מעלות. אבל אם תמדוד את חום כדור הארץ במדחום מוחלט, מדחום ללא הגבלה לקור שמתחת לאפס, וללא הגבלה לחום שמעל האפס, במדחום הענק הזה, אפילו אם

שאתה שורף על המזבח קרבן לה', כך גם אתה יכול לשים קדשים בתוך הגוף היהודי שיאכל אותו, וזה יחשב כהקרבת קרבן; כל אחד מעם ישראל מספיק קדוש כדי להיות מזבח לה'. אם אתה יכול לאכול מהקורבן, אז אתה לא חלק מהאנושות. אתה משהו הרבה יותר.

ולכן הגמ' במסכת זבחים דורשת את הפסוק שמדבר על זמן הגאולה "עוֹרֵי צִפּוֹן וּבוֹאֵי תִימָן": "תתנער אומה שמעשיה בצפון, ותבוא אומה שמעשיה בצפון ובדרום". כלומר קול קורא לאומות העולם בימות המשיח, פנו מקום לעם ישראל שמרוממים מעל לכל עם - עם קדוש שאפילו גופם כל כך קדוש שהם יכולים לאכול מהקרבנות. וזה החידוש הגדול של מצות אכילת הבשר של קרבן פסח.

"חֲבִיב אָדָם"

אם נרצה להבין את ההשפעה של ההוראה הזו קצת יותר, שימו לב למה שאומרים חכמינו: "חֲבִיב אָדָם שְׁנַבְּרָא בְּצֻלָם" (אבות ג יד). זאת אומרת שכל אדם ששומר על שבע מצות בני נח, אפילו אם רמת השגתו האנושית פשוטה מאוד, הוא יותר חביב מכל הבריאה הענקית, הארץ וכל המערכות המופלאות של כוכבי השמים. כדי להבין זאת כמו שצריך, הייתם צריכים לשבת בבדידות ולהרהר על כך עד סוף חייכם. הסבא מסלובודקה, זיכרונו לברכה, דיבר ארבעים שנה בנושא זה - והוא לא מיצה את זה. זה כל כך עמוק, מה שהתורה מלמדת על גדלות האנושות.

ומתוך ידיעה זו נשאלת השאלה, אם הנברא הזה 'אדם', הוא בריאה כל כך חשובה, מדוע דוקא האדם הוא הבריאה היחידה שהקב"ה ברא ממנו רק "זוג אחד" בלבד - איש ואשה. הוא יכול היה להתחיל עם אוכלוסיית עולם מלא באנשים. והתשובה היא, הקב"ה רצה שהאדם יכיר וידע את ערכו. המשנה (סנהדרין לז), אומרת "לפיכך נברא אדם יחידי ... לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם"; אחת מהסיבות שהקב"ה ברא את האדם יחידי, הוא כדי שתהיה לו ההבנה ש"בשבילי נברא העולם", שייבן שהאדם הוא בעל חשיבות כה עצומה, שכדאי ליצור את היקום כולו רק עבורו.

המשנה מוסיפה ללמד, מדוע באמת האדם חביב מכל הבריאה? "חֲבִיבָה יְתָרָה נוֹדַעַת לוֹ - שְׁנַבְּרָא בְּצֻלָם". הפירוש של 'בצלם' הוא; גילוי אלקות ה' בעולם, משתקפת באדם כצל השמש המשתקף על הארץ. וההשתקפות הזו באדם נותנת כזו חשיבות לאדם, עד שהוא ראוי שכל היקום יוצר רק בשבילו.

"חֲבִיבֵינוּ יִשְׂרָאֵל"

עכשיו שימו לב לשלב הבא; "חֲבִיבֵינוּ יִשְׂרָאֵל, שְׁנַתְּנוּ לָהֶם כְּלֵי חֲמֻדָּה; חֲבִיבָה יְתָרָה נוֹדַעַת לָהֶם, שְׁנַתְּנוּ לָהֶם כְּלֵי חֲמֻדָּה שְׁבוּ נִבְרָא הָעוֹלָם". מה מחדשת חביבות זו עוד, הלא כבר אמרנו ש"חביב אדם", הרי כל אדם הוא חביב מפני שהוא "נברא בצלם". אלא התנא בא לומר לך, זה שחביב אדם שנברא ב'צלם', זהו רק הרקע והבסיס לחשיבות שלמעלה ממנה, אם אתה רוצה לדעת מה היא החשיבות האמיתית של אדם שנברא ב'צלם', דע לך: ישראל הם אלו שיש להם את

מעשיך, כדוגמת מה שהקב"ה "חישב את הקץ" שלא נשקע במצרים יותר מדאי.

"וְלֹא יָכֹלוּ לְהִתְמַהֵמָה"

עד עכשיו פרעה היה עקשן כסלע. משה הלך אליו פעם אחר פעם, מכות קשות ומגוונות הוטלו עליו. ארצו כמעט אבדה תחת המכות. אבל פרעה סירב לזוז. אבל כשהקב"ה הגיע לאותו הרגע שהוא "חישב" - כשהחליט שהם לא יכולים להישאר במצרים עוד - אז פרעה קם באמצע הלילה, ורץ אחרי משה ואמר: "קומו צאו מתוך עמי!" לשעבר הייתם עבדי פרעה, מיכן והילך אתם עבדי ה' (ירושלמי פסחים לז). כשהגיע הרגע שהקב"ה חפץ, לא היה צורך ללכת לפרעה ולבקש ממנו טובות, תיכף ומיד בלי כל השהייה "כִּי גָרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם", המצרים עצמם אחזו בידו של כל אחד ואחד מהם ושלחו אותם!

וזה הסיבה שבאותו לילה של יציאת מצרים נאמר להם לאכול רק מצות: "וַיֹּאפֹה אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חֻמָּץ, כִּי גָרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכֹלוּ לְהִתְמַהֵמָה", כדי שיבינו שכעת כבר מאוחר מאוד, הסכנה גדולה מאוד, עוד רגע של שהות במצרים והם כבר ישקעו יותר מדאי שם, נאמר להם אין לכם זמן להמתין עד שתחמיץ העיסה, הצילו את עצמכם קומו וצאו הרגע ממצרים! אחרת, אולי אפילו תהיו האומה הטובה שבכל האומות, אבל לא העם הנבחר! ה' רוצה שנהיה האומה המושלמת, המופרדת מהאנושות לחלוטין.

וזה מה שאנחנו צריכים ללמוד מהמצות: אנו רואים איך שבתחילה עוד היה לפרעה בחירה חפשית, אבל כשהגיע הזמן נלקחה ממנו זכות זו; ירידה רוחנית יכולה להמשיך תקופה ארוכה, אבל יכול להגיע זמן והכל כבר נהיה מאוחר מדי. וגם בחיים האישיים, האדם צריך לדעת: שיכול להגיע זמן שזה מדי מאוחר, אם אתה מחכה עוד דקה אז הכל אבוד לנצח. כל אדם מצוה "וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת" היזהר ושמור על חייך. מכיוון שאם עברת שלב מסוים, זה כבר לא מצה, זה הופך לחמץ. תאבד את רצונך החופשי, ותתנתק מכל הזדמנויות נוספות.

מרור

"מְרֹרֵזָה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים"

אנו אומרים "מְרֹרֵזָה זֶה": ואנו מצביעים על העשב המר הזה שמונח לפנינו. חכמינו אומרים, כי "מרור" הוא מין מסוים של ירק עלים - שבמקור טעמו אינו מר כלל. אבל כשהוא נשאר טמון באדמה למשך זמן נוסף טעמו הופך למריר. הגמ' בירושלמי פסחים (יח.) אומרת "מה חזרת תחילתה מתוק וסופה מר כך עשו המצריים לאבותינו במצרים בתחילה במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך, ואח"כ וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים". יש כאן לימוד חשוב מאוד עבורנו, יוסף הצדיק היה דמות נערצת במצרים, הוא היה גיבור עבורם. ובנ"י אהבו את זה; זה טבעי. ואין ספק שבמידה מסוימת הם ראו את המצרים כחברים; הם הביטו בהם בעיניים טובות. אבל הקב"ה לא

נבחין משהו, נבחין משהו קטן מאוד - אותו שטח קטן במדחום שהטמפרטורת "שלנו" משתנים. גם בעולמנו ישנם מדחומים שונים לשימושים שונים. אני אתן לך משל. כאן יש מדחום שאתה משתמש כשאתה אופה. את מדחום האפייה הזה, אתם לא מתכוונים לדחוף ללוע של ילד - כי זה לא היה נרשם. גם אם הילד שיש לו חום גבוה, החום הזה לעולם לא יירשם על מדחום לתנור. ואם יש לכם את מדחום האפייה הזה, ועכשיו יש לכם תנור שבו אתם עומדים להמיס מתכת - אתם ממיסים עפרות - אז אפילו במדחום התנור לאפות לא תירשם דרגת החום הרצויה. אז זה תלוי למה משמש המדחום.

מה שחז"ל אמרו שאבותינו הגיעו לירידה עד שער המ"ט של טומאה, פירושו שהיה "מדחום" מיוחד שהקדוש ברוך הוא השתמש אך ורק בכדי למדוד את בני עמו, מדחום מאוד קפדני. ולפי מדחום זה הם היו ברמה הרוחנית של המ"ט של הטומאה. ואיפה היו המצרים? הם חיים על מדחום אחר לגמרי. המדחום שלהם ארוך מאוד, והם היו למטה בתחתית, הם היו אלף מעלות מינוס. נקח לדוגמא, הנביא יחזקאל (כ טז) הוכיח תוכחה קשה מאוד על זה שעם ישראל "אֶת שְׁבִתוֹתַי חָלְלוּ" בצאתם ממצרים. ובמה מדובר, במשך הארבעים שנה, היה רק פעם אחת חילול שבת - ע"י המקושש, אומה שמנתה כמה מיליונים, ובמשך יותר מארבעים שנה, היו רק מקרה בודד אחד, זה דוגמא למדחום שמשמש את בני ישראל, במדחום שלהם אפילו מעשה של יחיד כבר נחשב על הכלל כולו "שְׁבִתוֹתַי חָלְלוּ".

הקב"ה לא בחר בעם ישראל בתור 'עם אחד משאר העמים'. הוא בחר בנו כעם שהתרומם הרבה מעבר לשאר האומות. ובהתאם לבחירה זו אנו זקוקים לשלמות שאינה נתפסת כתביעה וטענה אצל שאר האומות העולם. העובדה שהיהודי טוב יותר מטובי עמי העולם היא אמת, אבל היא איננה מספיק טוב בשביל מה שנדרש מיהודי. וזה הסיבה שעם ישראל חייב תמיד להיות על המשמר למנוע של כל שינוי הטמפרטורה הקל ביותר. זהו הלימוד מ"וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת", עם ישראל תשמרו את עצמכם כפי ערככם!

"בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחְתּוֹ לְיִשְׂרָאֵל - שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֹשֵׁב אֶת הַקֶּץ"

בברית בין הבתרים הקב"ה אמר לאברהם אבינו ע"ה "וְעַבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו יג), הקץ של אותם 'ארבע מאות שנה' יכול היה להתחשב בכמה אופנים, והקב"ה משום שהוא "שמר את הבטחתו" לישראל שיהיו ראויים לצאת ממצרים, חישב את הארבע מאות שנה באופן כזה, שמיד כשהגיעו בני"ל למ"ט שערי טומאה הוא הוציאם משם. כך גם המצה שלנו צריכה שימור שלא להשהות יותר מדאי, כשאתה נותן למצה לשהות, עד כדי פיתוח מסוים, היא עדיין מצה של מצוה כפי שצריך. אבל אם היא מתחילה לתסוס קצת, היא כבר לא מצה ולא מצווה! להפך - מדובר בכרת, חטא גדול מאוד. וזה מה שבא ללמד אותנו הציווי "וְשִׁמְרֶתֶם אֶת הַמִּצְוֹת": תשמור את המצות שלא ייעשו חמץ - ותשמור גם את עצמך שלא 'תחמיץ את

מתוך תשובות שהשיב הרב זצ"ל לשואלים

שאלה:

מדוע ב'ליל הסדר', הסעודה באמצע ההגדה, ולא בתחילתה?

תשובה:

יש לנו תועלת גדולה מאוד בזה שמתחילים ב'הגדה'. מההקדמה של החלק הראשון של ה'הגדה', מתקבלת משמעות ברורה מה הוא ענינה של האכילה בלילה הזה. אחרי שפירשנו מה היא המצה שאנו אוכלים, מה היא מצוות סיפור יציאת מצרים, הטובות שה' עשה עם אבותינו ועמנו, העשר מכות המופלאות שהכה ה' את המצרים, מה היא אכילת הפסח המצה והמרור, ואנו מהללים לה' על כל זה, אז כשנבוא לאכול את המצה את המרור והכורך ואת הסעודה, נדע מה היא רוממותה של סעודתנו - ומה אומרת לנו העובדה שכעת אנו זוכים לשבת ולהשתתף בה.

מי שהבין מההקדמה של הסעודה, מה היא הסעודה המופלאה הזאת, כשיגיע לסעודה, האכילה של הסעודה המרוממת הזו עם כל המצוות שבה, תביא אותו לכזו רוממות וחירות הנפש, עד שנפשו תתמלא בהתלהבות והתרגשות לתת הודאה והלל לה'. וכך אחר הסעודה כשעדיין טעם האפיקומן מתוק בפיו, הוא ישלים את ההלל, יאמר בשמחה גדולה את הנשמת כל חי, ואת ברכת השבח שבסופה. וגם בזה לא יהיה לו די, ארבע ה'מאורות הגדולים' - ארבע כוסות של גאולה שזכה להם בסעודה זו, יעירו ויעוררו בו את האהבה להמשיך עוד ועוד להודות ולהלל את ה', וישורר ויזמר את כל הפיוטים המופלאים שמפליאים לפרש את גודל אהבת ה' יתברך לעמו ישראל, ולהזכיר את לכל הניסים שעשה ה' לעם ישראל בלילה הזה, וישתוקק מאוד בכל כוחו להמשיך לספר ביציאת מצרים במשך כל הלילה המופלא הזה - ליל הגאולה.

רצה את זה - "הִפְּךָ לָבֶם לְשֹׂא עֲמוֹ" (תהלים קה כה). מאותה תקופה שהם התחילו לתחבר ולהתיידד עם המצרים, "נתמלאו בתי טרטיאות ובתי קרקסיות מהם - מיד גזרו עליהם שיפרשו מהן" (ילקו"ש שמות א). הקב"ה הכניס בלב המצרים איבה במקום אהבה.

והמרור ההוא הוא גם סמל לאורח חיינו בין האומות בתקופתנו. בהתחלה הם נראים לנו טובים ונחמדים ואנו מנסים להתחבר אליהם. אבל כשההתחברות הזו נמשכת לזמן, היא נהיית מרה כלענה. והזמן הטוב ביותר לקטוף את המרור הזה מחיבורו לאדמה מתי שהוא עדיין טרי. זה אומר לא להתחבר אליהם! עלינו להיות ידידותיים לאומות העולם ולהיות תמיד מנומסים, אך עלינו לשמור על מרחק מהם. כמו אברהם אבינו שמר מרחק מהאומות. אתה יכול להיות ידידותי ומנומס, אבל אל תתן לגישה הזו לשבת באדמה ולצמוח יותר מזה, כי זה יהפוך למר מאוד.

כאשר יהודים שוכחים להיות מרוחקים מהגויים סביבם; הם מתערבים איתם, הם משתמשים בשמותיהם, הם מזדהים עם תפיסת החיים של אומות העולם. אז הקב"ה רואה שיש סכנה; בני אהובי שוקעים בבוץ, הם שוקעים ושוקעים. הברכיים, הכתפיים, הצוואר. אז מה עושה הקב"ה? הוא מקים מחסום, מחסום של עוינות, "הִפְּךָ לָבֶם לְשֹׂא עֲמוֹ" מתרחשת מהפכה תרבותית בקרב העם שהם חיים בתוכו - הוא מכניס לליבם שנאה על עמו, וזו הישועה של עמו! המרירות הזו, העוינות הזו כלפינו, מאוד טובה לנו.

**ה' אֱלֹקֵינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ יִגְיַעֲנוּ לְמוֹעֲדֵים
וְלִרְגָלִים אַחֲרֵים הַבָּאִים לְקַרְאֲתָנוּ לְשָׁלוֹם,
שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירָךְ, וְשָׂשִׂים בְּעַבְדֹתָךְ,
וְנֹאכֵל שֵׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפֶּסָחִים!**